

ՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆ-ՍՓՅՈՒՌՔ
ԳՈՐԾԱԿՑՈՒԹՅՈՒՆԸ ՀՐԵՈՒԹՅՈՒՆՈՒՄ.
ՀՆԱՐԱՎՈՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ ԵՎ ԽՆԴԻՐՆԵՐ

Կարեն Վերանյան՝

Բանալի բառեր՝ հրեություն, Իսրայել պետություն, պետություն-սփյուռք հարաբերություններ, վիճակագրություն, հայրենադարձություն, ցանցա-կենտրոն, Իսրայելի պաշտպանության բանակ, զինծառայություն:

Հետազոտությունը նվիրված է վերջին տարիներին հրեությունում պետու-թյուն-սփյուռք համագործակցության զարգացման հնարավորությունների և խնդիրների լուսաբանմանը: Անդրադարձ է կատարվում հրեության ժողովրդագրական վիճակագրության պատմական նկարագրին, արդի մի-տումներին և հնարավոր կանխատեսումներին: Առանձնակի ուշադրու-թյուն է դարձվում հրեությունում պետություն-սփյուռք փոխգործակցության կառավարման, ազգային, հոգևոր-գաղափարական, ինչպես նաև քաղաքա-կան իրավական, հայեցակարգային բաղադրիչների ուսումնասիրման հարցերին: Լուսաբանվում են նաև պետություն-սփյուռք երկխոսության այն հիմնահարցերը, որոնք վերաբերում են Իսրայելի պաշտպանության, զին-ծառայության ոլորտներին, որտեղ Իսրայելի զինված ուժերը ներկայանում են որպես պետություն-սփյուռք գործակցության և Իսրայելում հայրենա-դարձների ինտեգրման կարևոր ինստիտուտ:

***Դեպի Իսրայել հայրենադարձության
քանակական ցուցանիշները 1919-2017թթ.***

Իսրայելի Կենտրոնական վիճակագրական բյուրոյի (ԻԿՎԲ) տվյալներով՝ 1948թ. Իսրայել պետության հիմնադրումից ի վեր ավելի քան 130 երկրնե-րից հայրենադարձվել է շուրջ 3.2 մլն մարդ: 1990-ականներից սկսած՝ «Մեծ

՝ «Նորավանք» ԳԿՀ Քաղաքական հետազոտությունների կենտրոնի ղեկավար:

հայրենադարձության» (հետխորհրդային տարածքի երկրներից հրեա բնակչության հայրենադարձությունը) շրջանին բաժին է ընկել ընդհանուր հայրենադարձվածների թվաքանակի 43%-ը՝ շուրջ 1.35 մլն բնակիչ: 1989-2003թթ. դեպի Իսրայել հայրենադարձների թվաքանակի ամենաբարձր ցուցանիշն արձանագրվել է 1990-1991թթ.՝ համապատասխանաբար 200.170 և 176.650 հազ. հայրենադարձ: 1919-2014թթ. Իսրայել հայրենադարձվածների թվաքանակի ամենաբարձր ցուցանիշները եղել են Իսրայել պետության հիմնադրման տարիներին. 1948թ. Իսրայել է հայրենադարձվել 118.993 հազ. մարդ, իսկ 1949թ. այդ ցուցանիշը կազմել է արդեն 239.954 հազ.: 1948-2014թթ. Իսրայել հայրենադարձների թվաքանակում, ըստ իրենց բնակության երկրների հաշվարկի, ամենաբարձր արդյունքը գրանցվել է ԽՍՀՄ-ից (15 երկիր) հայրենադարձվածների պարագայում՝ շուրջ 39.3%, հաջորդաբար բարձր են եղել Ռումինիայից (8,8%), Մարոկոյից (8,6%), Լեհաստանից հայրենադարձների քանակական ցուցանիշները: ԱՄՆ-ից հայրենադարձվածների թվաքանակը տոկոսային հարաբերակցությամբ հաշվվել է 3,4%:

ԻԿՎԲ-ն վիճակագրական հետազոտություն է իրականացրել, որտեղ ներկայացված են 1900-2015թթ. Իսրայելի և հրեական սփյուռքի բնակչության թվաքանակների զարգացման դինամիկայի տվյալները, որոնց հիման վրա հրեության (Իսրայել և հրեական սփյուռք) թվաքանակի վերաբերյալ ներկայացվել են կանխատեսումներ մինչև 2040թ.¹: 1900-1939թթ. Պաղեստինի հրեական բնակավայրերի (Իսրայել պետությունը հիմնադրվել է 1948թ.) հրեա բնակչության թվաքանակը 50.000-ից աճել է՝ հասնելով 450.000-ի: Սա բավական տպավորիչ ցուցանիշ է՝ հաշվի առնելով նաև 20-րդ դարի սկզբին միջազգային հարաբերություններում ռազմաքաղաքական լարվածության ընդհանուր տրամաբանությունը, տարածաշրջանային պատերազմներն ու Առաջին աշխարհամարտը և այլն: Պետք է նշել, որ հրեության գաղափարական և հոգևոր առաջնորդները 19-րդ դարի վերջերից սկսել էին ակտիվ աշխատանքներ տանել հրեական պետականության վերականգնման ուղղությամբ: Այդ նպատակի իրագործման համար նախ անհրաժեշտ էր լուծել Պաղեստինում հրեական բնակավայրերի ստեղծման և այդ բնակավայրերը հրեաներով բնակեցնելու խնդիրը:

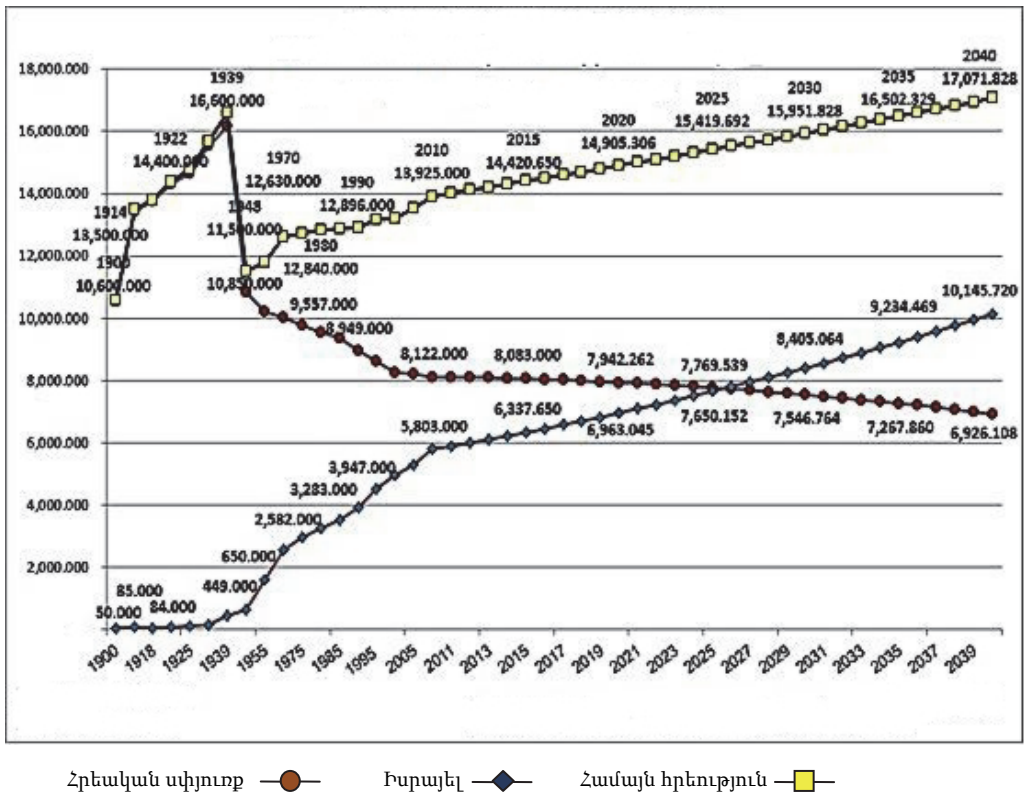
Նշյալ ժամանակահատվածում հրեական սփյուռքի բնակչության թվաքանակի տվյալներն անհամեմատ ավելի բարձր են. եթե 1900թ. դրությամբ հրեական սփյուռքը հաշվվում էր 10.600.000 մլն, ապա 1939թ. այդ

¹ Яков Файтельсон, «Еврейское население в Израиле и диаспоре», http://evreimir.com/114710/16-02-07-faytel_jews/

ցուցանիշը աճել էր շուրջ 6 մլն-ով՝ կազմելով 16.600.000 հրեա: Հրեական սփյուռքի թվաքանակի շեշտակի աճի ցուցանիշները, թերևս, պայմանավորված են 20-րդ դարի առաջին տասնամյակներում և մինչ Առաջին աշխարհամարտն ընկած ժամանակաշրջանում առաջին հերթին ԱՄՆ-ի և եվրոպական մայրցամաքի բնակչության՝ այլ տարածաշրջանների համեմատ բարեկեցիկ կենսապայմաններով: Այստեղ էր հիմնականում կուտակված հրեական սփյուռքի մտավոր, ֆինանսատնտեսական կապիտալը, որն իր հերթին կարևոր դեր ունեցավ հրեության բարեկեցության ապահովման և թվաքանակի ցուցանիշների աճի հարցում:

Գծապատկեր 1

Իսրայել պետության և հրեական սփյուռքի բնակչության հարաբերակցությունը 1900-2015թթ. և 2040թ. կանխատեսումները, մլն բնակիչ¹

Աղբյուրը՝ Իսրայելի կենտրոնական վիճակագրական բյուրո, <http://cbs.gov.il/reader>, http://evreimir.com/114710/16-02-07-faytel_jews/

¹ Վիճակագրական հետազոտությունն իրականացվել է 2015թ.:

Պատկերն այլ է նախորդ դարի 30-ականների վերջերից հրեական սփյուռքի բնակչության թվաքանակի դեպքում, որը կայուն նվազման դինամիկա է ունեցել: Իրավիճակն արմատապես փոխվեց հրեական Հոլոքոստի տարիներին, երբ ցեղասպանության զոհ դարձավ շուրջ 6 մլն հրեա:

ԻԿՎԲ տվյալներով, մինչև 2040թ. կանխատեսումներով Իսրայելի դեկավարությունը նախատեսում է մեծացնել երկրում հրեության մարդկային-մտավոր կապիտալի կուտակման քանակական ծավալները՝ հիմնականում հրեական սփյուռքից հայրենադարձության գործընթացի շարունակության ապահովման միջոցով: Իսրայել պետության և հրեական սփյուռքի բնակչության ցուցանիշները կհատվեն 2025-2027թթ.՝ կազմելով համապատասխանաբար 7.650.000 և 7.770.000 մլն հրեա բնակիչ, իսկ հետագա տարիներին նախատեսվում է, որ Իսրայելի հրեա բնակչության թվաքանակը կգերազանցի 10 մլն-ը: Այն դեպքում, երբ հրեական սփյուռքի թվաքանակը, համաձայն ԻԿՎԲ կանխատեսումների, կնվազի մինչև 6.926.000 մլն:

Հրեությունում պետություն-սփյուռք գործակցության կատավարման մոդելները

Երկհազարամյա աշխարհացրիվ և պետականագուրկ պայմաններում հրեությունը փաստացի ներկայացված էր ի դեմս հրեական սփյուռքի, որտեղ, ի տարբերություն պաղեստինյան հրեական բնակավայրերի հրեա բնակչության, կենտրոնացված էր համայն հրեության մտավոր, մարդկային, ֆինանսատնտեսական կապիտալի գրեթե ողջ պոտենցիալը: Այդ շրջանում հրեության գոյատևման, ազգային ինքնության պահպանման, ազգային-գաղափարական և հոգևոր դաստիարակության ապահովման հրամայականը ձևավորվում ու համակարգվում էր հրեական սփյուռքում, որի առաջատար ուժը կենտրոնացած էր գլխավորապես Եվրոպայում և ԱՄՆ-ում: Իրավիճակը փոխվեց հրեական Հոլոքոստի տարիներին, երբ ցեղասպանության զոհ դարձավ շուրջ 6 մլն հրեա: Արդյունքում՝ հրեական սփյուռքը կորցրեց իր մարդկային, մտավոր, ֆինանսական կապիտալի գերակշիռ հատվածը: Այդ փուլում հրեության հոգևոր-գաղափարական առաջնորդների շրջանում աստիճանաբար արմատավորվեց այն համոզմունքը, որ հրեական պետականության վերականգնման գործընթացը, որպես համայն հրեության գոյության, ազգային ինքնության պահպանման երաշխիք, այլընտրանք չունի: Սակայն սկզբնական փուլում, ըստ էության, խնդիր չէր դրված հրեության մտավոր-մարդկային, ֆինանսական կապիտալը կուտակել գերազանցապես Պաղեստինում հրեական ազգային օջախում, քանի որ պետա-

կանության վերականգնման գործընթացը դեռևս նոր էր զարգանում: Նպատակահարմար էր այդ շրջանում հրեա ժողովրդի զարգացումն ապահովել այսպես կոչված ցանցակենտրոն սկզբունքի համաձայն, որը ենթադրում էր հրեական սփյուռքի և ապագա Իսրայել պետության հրեա բնակչության մարդկային-մտավոր կապիտալի միաժամանակյա կուտակում և վերարտադրության ապահովում: Ցանցակենտրոնության մոտեցման դրական կողմերից մեկն այն էր, որ սփյուռքն իր մտավոր-մարդկային, ֆինանսական ներուժով տիրապետում էր զգալի լոբբիստական լծակների՝ ազդելու իր բնակչության երկրի իշխանական-քաղաքական որոշումների, հասարակական կարծիքի ձևավորման վրա: Սակայն հատկապես 1948թ. Իսրայել պետության հիմնադրումից հետո նախկին մոտեցումները վերիմաստավորվեցին, արդյունքում՝ հրեության զարգացման և անվտանգության ապահովման տեսանկյունից արդեն առաջնակարգ էր համարվում հրեա ժողովրդի ազգային կապիտալն Իսրայել պետությունում կուտակելու խնդիրը:

Մյուս կողմից, սակայն, ցանցակենտրոն կառավարման մոդելն աչքի է ընկնում նաև բացասական կողմերով, որոնք հատկապես Իսրայել պետության հիմնադրումից հետո ժամանակ առ ժամանակ իրենց ազդեցությունն են թողել ինչպես հրեությունում պետություն-սփյուռք գործակցության, այնպես էլ բուն հրեական սփյուռքի տարբեր համայնքների միջև հարաբերությունների վրա: Ցանցակենտրոն սկզբունքը միջազգային հարաբերություններում հրեության միջազգային կշռի ու հեղինակության բարձրացման հարցում ունեցած կարևոր դերակատարությունից զատ, զգալի բացասական ազդեցություն է ունեցել նաև Իսրայել պետության, նրա հասարակության և հրեական սփյուռքի հանրության միմյանցից օտարման գործընթացում:

Հրեությունում պետություն-սփյուռք գործակցության կառավարման երկրորդ ռազմավարության կամ մոդելի կողմնակիցները, որոնք ներկայացնում են հրեության առավել պահպանողական և կրոնական շրջանակները, գտնում են, որ հրեության զարգացման կենտրոնում Իսրայել պետությունն է, որը ոչ միայն հրեա ժողովրդի հոգևոր հայրենիքն է, այլև ազգային-գաղափարական կենտրոնը:

Վերջին տասնամյակում արտերկրի հրեական համայնքներում, հատկապես ԱՄՆ-ում և Եվրոպայում, խորանում էին հակասություններն Իսրայելի ղեկավարության և հրեական համայնքների առաջնորդների միջև: Հրեական ազգային-հոգևոր առաջնորդներից շատերը բոլորովին այլ պատկերացումներ ունեին հրեական պետականության վերականգնման, ավետյաց երկրի վերստեղծման և հրեական «հոգևոր-ազգային առաքելու-

թյան» հարցերի առնչությամբ: Սակայն Իսրայել պետության քաղաքական, հասարակական և կրոնական խնդիրները թերահավատություն են ներշնչում այդ քաղաքական-գաղափարական առաջնորդների շրջանում՝ Իսրայելը որպես համայն հրեության կենտրոն դիտարկելու համատեքստում: Սփյուռք-պետություն գործակցությունում հրեության տարբեր հատվածների միջև առաջացած հակասությունները սրվում էին նաև Իսրայելի ներքաղաքական-իշխանական, սոցիալ-հասարակական գործընթացներին սփյուռքի մասնակցության ապահովման նպատակահարմարության հիմնահարցի առնչությամբ:

Խնդիրը, սակայն, ունի նաև օբյեկտիվ պատճառներ: Վերջին երկու տասնամյակներում աշխարհի ազդեցիկ հրեական համայնքներում տեղի է ունեցել սերնդափոխություն, ինչն էլ առիթ էր հանդիսացել հրեական համայնքներ-պետություն հարաբերությունների զարգացման հարցերի վերանայման առումով: Եթե 20-րդ դարի առաջին տասնամյակների սերունդները, որոնք անմիջական մասնակցություն են ունեցել հրեական ազգային օջախի ձևավորման և պետականության վերականգնման գործընթացին և չէին կարող պատկերացնել հրեության զարգացման տեսլականն առանց Իսրայել պետությունը համայն հրեության քաղաքական-հոգևոր կենտրոն դիտարկելու, ապա նոր սերունդն այդ հարցերին վերաբերվում է գործնական տեսանկյունից: Նրանց մի հատվածի աշխարհայացքում Իսրայել պետությունը դիտարկվում էր որպես հրեության կենտրոններից մեկը բազմաթիվ հրեական համայնքների շարքում, թերևս՝ ոչ ավելին:

2012թ. կառավարությունը նախատեսում էր պատրաստել Իսրայել-սփյուռք փոխհարաբերությունների զարգացման նոր հայեցակարգ, որի համաձայն՝ Իսրայել պետությունը պատասխանատվություն է վերցնում ինչպես Իսրայելում, այնպես էլ նրա սահմաններից դուրս բնակվող հրեության պահպանման համար¹: Հայեցակարգի էությունն այն է, որ «Իսրայել պետության գոյության առաջին 6 տասնամյակների ընթացքում սփյուռքի հրեաները պետք է աջակցություն ցուցաբերեն Իսրայել պետությանը, իսկ հետագա 6 տասնամյակների ընթացքում Իսրայել պետությունը պետք է աջակցի հրեական սփյուռքին»²: Այդ ժամանակվա կառավարության քարտուղար Յվի Հաուզերի բնորոշմամբ, «Իսրայել պետության կառավարության ղեկավարը հանդիսանում է համայն հրեության առաջնորդը, իսկ Իս-

¹ «Новая концепция взаимоотношений Израиль-Диаспора», <http://www.vaadua.org/news/novaya-koncepciya-vzaimootnosheniy-izrail-diaspora>

² Նույն տեղում:

րայելի կառավարությունը հրեության կառավարությունն է»¹: Հայեցակարգում կարևոր ուշադրություն է դարձվելու հրեական պետության և պետականության ապալեգիտիմացման փորձերին հակադրման պայքարին, որտեղ զգալի նշանակություն պետք է տալ Իսրայելի որոշումների կայացման համակարգում սփյուռքի մասնակցության ընդլայնման հնարավորություններին: Հայեցակարգի քննարկումներին մասնակից փորձագետների կողմից առաջարկվում է ձևավորել մշտական գործող կառույց՝ Իսրայելի կառավարության և սփյուռքի միջև խորհրդատվությունների, կարծիքների փոխանակման ու քննարկումների անցկացման նպատակներով:

2016թ. դեկտեմբերի 18-24-ին Իսրայելում մեկնարկեց հրեական համայնքների միջև կապերի և համագործակցության զարգացմանն ուղղված միջոցառումների շաբաթը: Միջոցառումն Իսրայելում անցկացվում էր առաջին անգամ: Ծրագրի նպատակն էր հրեության տարբեր հատվածների ներկայացուցիչների, կառույցների և Իսրայելի հետ կապերի ամրապնդումը, ինչպես նաև համաշխարհային հրեության առջև ծառայած խնդիրների ու մարտահրավերների քննարկումը: Միջոցառման կազմակերպիչների հավաստմամբ, «այդ և նման միջոցառումները կարող են նպաստել հրեության միջև կապերի և համագործակցության զարգացմանը, նրա ներկայացուցիչների շրջանում Իսրայելին և հրեությանը պատկանելության զգացման խորացմանը, ինչն իր հերթին հնարավորություն կտա խուսափել հրեա ժողովրդի թվաքանակի նվազումից»²: Աղբյուրի համաձայն, աշխարհում բնակվում է ընդհանուր առմամբ, 14,4 մլն հրեա, որից 8,1 մլն-ը բնակվում է Իսրայելի սահմաններից դուրս: Ընդ որում, այդ թվաքանակի 80%-ը, որպես կանոն, կապեր գրեթե չի պահպանում տեղի հրեական համայնքի և Իսրայելի հետ: Աղբյուրում նշվում է նաև, որ ԱՄՆ հրեա բնակչության երիտասարդ սերնդի միայն 25%-ն է զգում կապն Իսրայելի և հուդայականության հետ, նրանց միայն 33%-ն է այդ հարցին լուրջ վերաբերվում³: Իսրայելի սփյուռքի հարցերով նախարարության տեղեկության համաձայն, միջոցառումը նպատակ ուներ Իսրայելի քաղաքացիների շրջանում ընդլայնել և խորացնել հրեական սփյուռքի վերաբերյալ գիտելիքները, ինչպես նաև նպաստել սփյուռքի կարևորության

¹ Նույն տեղում:

² «В Израиле стартовала неделя евреев мира», http://jewishnews.com.ua/ru/publication/b_izraile_startovala_nedelya_evreev_mira

³ «Впервые в Израиле отмечается неделя, посвященная связям с еврейством диаспоры», <http://www.vaadua.org/news/vpervye-v-izraile-otmechaetsya-nedelya-posvyashchennaya-svyazyam-s-evreystvom-diaspory>

ընկալմանը՝ որպես հրեա ժողովրդի գոյության շարունակականության ռազմավարական ռեսուրս¹:

Հրեությունում պետություն-հրեական համայնքներ հարաբերություններում վերջերս հասունանում էր անհամաձայնությունների նոր ակիբ կրոնական որոշ հարցերի շուրջ: Հայտնի է, որ Իսրայել պետության հոգևոր դասն աչքի է ընկնում պահպանողականությամբ, ինչը հաճախ հակասությունների տեղիք է տվել հրեական սփյուռքի հոգևոր ղեկավարության շրջանակներում, որոնք իրենց կրոնական հայացքներում առավել ազատական են: Խոսքն այն մասին է, որ վերջերս Իսրայելի հասարակական-քաղաքական շրջանակներում, սփյուռքի տարբեր համայնքներում ընթանում էին լուրջ քննարկումներ, հնչում էին հակասական տեսակետեր՝ Երուսաղեմ քաղաքի «Լացի պատ» կոչվող վայրի մոտակայքում ոչ ուղղափառ-ռեֆորմիստական դավանական ուղղությունների ներկայացուցիչների աղոթքի համար հավելյալ հատվածի ստեղծման նախագծի շուրջ: 2017թ. հունիսի վերջին Իսրայելի կառավարությունը որոշեց սառեցնել այդ նախագիծը: Ինչպես նշում են որոշ իսրայելական լրատվամիջոցներ, այդ որոշման պատճառներից մեկն այն է, որ Իսրայելի վարչապետ Բ.Նեթանյահուն գտնվում է երկրի իշխող կոալիցիայի մաս կազմող ուլտրակրոնական կուսակցությունների մշտական ճնշումների ներքո: ՁԼՄ-ի համաձայն, այդ քայլով զգալի վնաս կարող է հասցվել պետություն-սփյուռք հարաբերություններին և մասնավորապես ԱՄՆ հրեական համայնքի հետ Իսրայել պետության համագործակցությանը, քանի որ ԱՄՆ հրեական 6 մլն-անոց համայնքի միայն 15%-ն է հարում ուլտրաուղղափառ ուղղությանը²: Ինչպես և ակնկալվում էր, ԱՄՆ հրեական համայնքի լիբերալ հատվածի շրջանում այս որոշումը բացասաբար ընդունվեց:

Բացի այդ, Իսրայելի Քնեսեթի միջնախարարական հանձնաժողովը որոշում է կայացրել հավանություն տալու «գիյուր»-ի³ (ազգությամբ ոչ հրեաների այսպես կոչված «հրեականացման» կամ «հուդայականացման» ընթացակարգ, երբ նրանց բերում են հուդայական հավատքի) ոլորտում մասնավոր ռաբբիական դատարաններին զրկելու լիազորություններից՝ դրանով իսկ մենիշխան իրավասություններ տալով երկրի գլխավոր ռաբբինաթին՝ կենտրոնական հոգևորական դասին: Երկրի իշխանությանն ընդդիմադիր ուժերը դեմ են արտահայտվել այս փոփոխություններին, քանի որ

¹ Նույն տեղում:

² «СМИ: выступив «харедим», Нетаниягу испортил отношения с евреями США», http://newsru.co.il/israel/26jun2017/net_105.html

³ <https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%93%D0%B8%D1%8E%D1%80,«Гиюр»>

դա կսահմանափակի այն մարդկանց թվաքանակը, որոնք ցանկանում են դառնալ հուդայական, անցնել «գիյոր»-ի ընթացակարգը՝ դրանով իսկ հասկացնելով, որ կրոնական սիոնիզմի ռաբբիները երկրորդական կարգի են¹:

Վերջին տարիներին ակտիվացել են քաղաքական-հասարակական քննարկումներն Իսրայել պետության հրեական բնույթը սահմանող օրենսդրական նախաձեռնությունների շուրջ: Խոսքը վերաբերում է նրան, որ Իսրայել պետության քաղաքական-հասարակական առավել պահպանողական շրջանակները հանդես են եկել նախաձեռնությամբ, որով փորձում են իրավական տեսանկյունից ամրագրել Իսրայել պետության հրեական լինելու հանգամանքը: 2017թ. մայիսի 7-ին Իսրայելի օրենսդրական հարցերով միջնախարարական հանձնաժողովը հաստատեց «Հիմնական օրենք. Իսրայելը որպես հրեա ժողովրդի ազգային պետություն» կոչվող օրինագիծը, որով Իսրայելը սահմանվում էր հրեա ժողովրդի պետություն²: Օրինագծով Իսրայել պետության մայրաքաղաքը Երուսաղեմն է, պաշտոնական լեզուն՝ եբրայերենը, իսկ արաբերեն լեզվին նախատեսվում է տալ հատուկ կարգավիճակ: Օրինագծում խոսվում է, որ Իսրայելը հանդիսանում է հրեա ժողովրդի ազգային օջախը, որն Իսրայել պետությունում ազգային ինքնորոշման բացառիկ իրավասություն ունի³: Դեռևս հստակություն չկա առ այն, որ սույն օրինագիծը, որը ներկայացվել է Իսրայել պետության Քնեսեթում Իսրայելի «Լիքուդ» ազգային-լիբերալ կուսակցության պատգամավորների կողմից, արդյո՞ք կհաստատվի Իսրայել պետության կառավարության կողմից⁴: 2017թ. հուլիսի վերջերին Քնեսեթի հատուկ հանձնաժողովը սկսեց այդ օրինագծի քննարկումը, որին երկրի վարչապետ Նեթանյահուն այդպես էլ չմասնակցեց:

Իսրայել պետության հրեական բնույթն ամրագրող օրենսդրական նախաձեռնությունները միանշանակ չեն ընկալվում Իսրայելի հրեա բնակչության շրջանում: Իսրայելի հրեա բնակչությունում հարցի առնչությամբ դիրքորոշումները պարզելու նպատակով 2014թ. դեկտեմբերի 1-3-ին Իսրայելի ժողովրդավարության ինստիտուտն իրականացրել է սոցիալոգիան, որին մասնակցել է 18 տարեկանը լրացած 602 բնակիչ: Սոցիալոգիան արդյունքները ցույց են տվել. Իսրայելի հրեա բնակչության 40%-ը գտնում է, որ օրինագիծը կվնասի Իսրայել պետության շահերին, հարցվածների 31%-ը

¹ «СМИ: выступив «харедим», Нетаниягу испортил отношения с евреями США», http://newsru.co.il/israel/26jun2017/net_105.html

² «Министры утвердили законопроект о еврейском характере государства Израиль», http://newsru.co.il/israel/07may2017/zakon_707.html

³ Նույն տեղում:

⁴ «В Израиле вернулись к закону о еврейском характере государства», <https://lenta.ru/news/2017/05/10/israel/>

կողմ է արտահայտվել օրինագծին՝ համարելով, որ այն համապատասխանում է երկրի շահերին¹: Հարցվածների 61.3%-ը կարծում է, որ Իսրայելի վարչապետ Բ.Նեթանյահուն աջակցում է այդ օրինագծին: Հարցվածների 88%-ը գտնում է, որ իրենց համար կարևոր է, որպեսզի Իսրայելը լինի ժողովրդավարական երկիր²:

Իսրայելի ՁՈւ-ն որպես հայրենադարձների ինտեգրման ինստիտուտ

Իսրայելի պաշտպանության բանակը (այսուհետ՝ ԻՊԲ) կարևոր նշանակություն ունի հայրենադարձներին Իսրայելի սոցիալ-հասարակական կյանքում ինտեգրման հարցերում: Մինչ Իսրայել պետության հիմնադրումը, 20-րդ դարի առաջին տասնամյակներին հրեական պետականության վերականգնմանն ուղղված հրեության ընդհատակյա զինված պայքարը ձևավորվեց հրեա կամավորականների շնորհիվ, որոնց նպատակն առաջին հերթին «հոգևոր ազգային օջախի» կամ «հոգևոր հայրենիքի» վերականգնումն էր: Իսրայել պետության հիմնադրման գաղափարը նրանց համար հոգևոր պայքարի դրսևորում էր: Հայրենադարձվածներից շատերը պատերազմել են Իսրայելի զինված ուժերում 1948թ. պատերազմում՝ սրտի ու խոճի թելադրանքով, դերակատարում են ունեցել նաև Հոլոքոսթը և այն կրկնվելու անթույլատրելիության համոզմունքը (հայրենադարձների մեջ լայն կիրառություն ունի «*Never again*»՝ Հոլոքոստի կրկնության անթույլատրելիության վերաբերյալ հայտնի ձևակերպումը): ԻՊԲ շարքերը հրեա կամավորականներով համալրելու գործընթացն առավել ինստիտուցիոնալ և համակարգված բնույթ ստացավ, երբ 1983թ. ստեղծվեց «Իսրայելի համար կամավորականների ազգային նախագիծը», որը հայտնի է որպես «*Sar-El*» (հապավում է, նշանակում է՝ «ծառայություն Իսրայելին»): Հիմնադրումից ի վեր կամավորականների ազգային նախագիծն ընդունել է ավելի քան 140.000 կամավորականի, որոնցից շատերը հետագայում վերջնականապես հայրենադարձվեցին Իսրայել:

ԻՊԲ զինծառայության կարևոր հարցերից մեկը վերաբերում է անձնակազմի հոգևոր-բարոյական արժեքներին: Երկրի ղեկավարությունն առանձնակի ուշադրություն է դարձնում ԻՊԲ կրթության չափանիշների բարձրացման հարցերին: Զինվորական հրամանատարությունն առաջնորդվում է այն մոտեցմամբ, որ երկրի ՁՈւ-ում կրթական բարեփոխում-

¹ «Закон о еврейском характере Израиля разделил общество», <http://ieshua.org/zakon-o-evrejskom-xaraktere-izrailya-razdelil-obshhestvo.htm>

²Նույն տեղում:

ները կատալիզատոր կարող են դառնալ նման բարեփոխումների համար հասարակության լայն շրջանակներում: Ըստ այդմ, ԻՊԲ-ն հանդիսանում է նաև կրթական, սոցիալական ինստիտուտ, որն առանցքային դեր է ունենում հասարակության կրթական չափանիշների բարձրացման ուղղությամբ: Սա կարևոր խթան է այդ թվում և հրեական համայնքների ներկայացուցիչների համար՝ Իսրայելի զինված ուժերում զինծառայության անցնելու միջոցով ստանալու հրեական ազգային-հոգևոր դաստիարակություն և հրեական արմատների հետ իրենց պատմական կապն այդպիսով վերականգնելու, վերիմաստավորելու առումով: Այս տեսանկյունից պետություն-սփյուռք կապերի զարգացման, Իսրայելում հրեական սփյուռքի ներկայացուցիչների ինտեգրման արդյունավետության խնդրում անգնահատելի են Իսրայելում, ԻՊԲ շրջանակներում, ինչպես և հրեական սփյուռքի մի շարք միջազգային, տարածաշրջանային կազմակերպություններում հրեություն-բանակ ձևաչափով նախաձեռնվող կրթական-ուսումնական բազմաբովանդակ նախագծերի և ծրագրերի դերն ու նշանակությունը:

ԻՊԲ-ում գործում են երիտասարդական գումարտակ-ակումբներ, որտեղ անչափահաս տարիքի պատանիները և աղջիկները (12-18 տարեկան), մինչ գորակոչային տարիքը, հնարավորություն են ստանում անցնելու ընդհանուր կրթական և ռազմական պատրաստություն (ծովային, ցամաքային, դեսանտային և այլ գորքեր): Սա կրթական-ուսումնական հարթակ է, որտեղ ամրապնդվում և զարգանում են դպրոց-զինված ուժեր ինստիտուցիոնալ հարաբերությունները: Դպրոց-բանակ ձևաչափը թույլ է տալիս պատանիներին և աղջիկներին, մինչ գորակոչային տարիքը ծանոթանալով զինվորական տեսական և գործնական-դաշտային գիտելիքներին, առավել հեշտ ինտեգրվել ԻՊԲ-ում ժամկետային պարտադիր զինծառայության առօրյային և պայմաններին:

Երիտասարդական նման կազմակերպություն-ակումբներից կարելի է առանձնացնել Իսրայելի «Գադնա» երիտասարդական-կամավորական կազմակերպությունը («երիտասարդական ջոկատներ»): «Գադնա»-ն մասնագիտացած է հիմնականում Իսրայելի և արտերկրի հրեական համայնքների 13-18 տարեկան անչափահասներին ԻՊԲ-ում զինծառայության նախապատրաստման բնագավառում: Կազմակերպությունը գործում ԻՊԲ հրամանատարության ներքո՝ գործունեության ընթացքում կոորդինացնելով աշխատանքները և համագործակցելով Իսրայելի տարբեր գերատեսչությունների և մասնավոր սեկտորը ներկայացնող կազմակերպությունների հետ: «Գադնա»-ի ջոկատները գործում են երկրի դպրոցներում և երիտասարդական ակումբներում:

Իսրայելում բավական ճկուն և զարգացած է ԻՊԲ-ում հայրենադարձ զինծառայողներին, նրանց ընտանիքներին սոցիալական, կրթական, առողջապահական և այլ բնույթի աջակցության համակարգը: ԻՊԲ-ն գործակցում է Իսրայել պետության գրեթե բոլոր պետական գերատեսչությունների, ինչպես նաև հասարակական, կամավորական և բարեգործական կազմակերպությունների ու անհատների հետ: Հայրենադարձ զինծառայողներին և նրանց ընտանիքներին աջակցության համակարգը ենթադրում է արտոնությունների ընձեռման հնարավորություն:

Ամփոփում

Պետություն-սփյուռք երկխոսության, փոխգործակցության իսրայելական փորձն ընդհանուր առմամբ արդյունավետ է, հաջողված: Թեև հրեությունում այսօր նույնպես առկա են պետություն-սփյուռք համագործակցության գաղափարական-կրոնական, կազմակերպչական, քաղաքական և այլ հակասություններ, այնուամենայնիվ, փաստենք, որ դրանք, թերևս, չունեն ընդգծված խորքայնություն և խոշոր հաշվով կարելի է դրանք լուծելի համարել:

Նշենք, որ նման գիտական հետազոտությունների իրականացումը կարևորվում է միջազգային փորձի ուսումնասիրության տեսանկյունից: Հարցն ակտուալ է հայաստանյան իրականությունում, քանի որ դա հնարավորություն է տալիս գնահատել միջազգային փորձի այս օրինակի ուսանելիության նպատակահարմարությունը հայության համար՝ պետություն-սփյուռք փոխհարաբերությունների համատեքստում: Այստեղ խոսքը բնավ միջազգային փորձի ուսումնասիրության և անհրաժեշտության պարագայում այդ փորձի մեխանիկական կիրառման հնարավորության մասին չէ, այլ նկատի ունենք փորձի ուսանելիության նպատակահարմարության հարցը՝ հաշվի առնելով տվյալ հասարակության ազգային ինքնության, հոգևոր-գաղափարական և այլ առանձնահատկությունները:

Նոյեմբեր, 2017թ.

**ՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆ-ՍՓՅՈՒՐԷ ԳՈՐԾԱԿՑՈՒԹՅՈՒՆԸ ՀՐԵՈՒԹՅՈՒՆՈՒՄ.
ՀՆԱՐԱՎՈՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ ԵՎ ԽՆԴԻՐՆԵՐ**

Կարեն Վերանյան

Ամփոփագիր

Հետազոտությունը նվիրված է հրեությունում պետություն-սփյուռք համագործակցության զարգացման հնարավորությունների և խնդիրների լուսաբանմանը:

Անդրադարձ է կատարվում հրեության ժողովրդագրական վիճակագրության պատմական նկարագրին, արդի միտումներին և հնարավոր կանխատեսումներին: Ուշադրություն է դարձվել պետություն-սփյուռք փոխգործակցության կառավարման, ազգային, հոգևոր-գաղափարական, ինչպես նաև քաղաքական իրավական, հայեցակարգային բաղադրիչների ուսումնասիրման հարցերին: Լուսաբանվել են պետություն-սփյուռք երկխոսության հիմնահարցերը Իսրայելի պաշտպանության, զինծառայության ոլորտների վերաբերյալ, որտեղ Իսրայելի զինված ուժերը ներկայանում են որպես պետություն-սփյուռք գործակցության և Իսրայելում հայրենադարձների ինտեգրման կարևոր ինստիտուտ:

ЕВРЕЙСКИЙ ОПЫТ СОТРУДНИЧЕСТВА ГОСУДАРСТВО-ДИАСПОРА: ВОЗМОЖНОСТИ И ПРОБЛЕМЫ

Карен Веранян

Резюме

Исследование посвящено освещению возможностей и проблем в контексте еврейского опыта развития сотрудничества государства и диаспоры. Дается экскурс исторической демографической статистики еврейства, а также нынешних тенденций и возможных прогнозов. Обращено внимание на вопросы изучения политических, правовых, концептуальных аспектов сотрудничества государство-диаспора. Освещены ключевые вопросы диалога государство-диаспора относительно обороны и воинской службы в Израиле, в ходе которых вооруженные силы Израиля представляются как важный институт сотрудничества государство-диаспора и интеграции репатриантов в Израиле.

THE STATE-DIASPORA PARTNERSHIP AMONG JEWRY: OPPORTUNITIES AND PROBLEMS

Karen Veranyan

Resume

The study addresses the opportunities and problems of the state-diaspora partnership among Jewry. The historical data, current trends and possible forecasts in demographic statistics are discussed. The problems of managing the state-diaspora cooperation, its national, spiritual/ideological, political, legal and conceptual components are in the focus of the study. The problems of the state-diaspora dialogue on the defense of Israel and military service, where the IDF is presented as an important institution for the state-diaspora partnership and integration of repatriates.